

KİTAP TANITIMI & ELEŞTİRİ / BOOK REVIEW & CRITICISM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ SÖZ DİZİMİ

Okt. Muhsin UYGUN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü

muygun@konya.edu.tr

ÖZKAN, Abdurrahman-TOKER, Mustafa-AŞCI, Uluk Deniz (2016). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. Konya: Palet Yay. 234 s.

Bir dilde var olan kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kaidelerini, bu grupların cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışını ve cümle yapılarını inceleyen dil bilgisi dalına *söz dizimi* denir. Söz dizimi çalışmalarındaki temel amaç, cümleyi oluşturan kelime gruplarını ortaya çıkarmak, kelime gruplarının oluşumlarını incelemek ve cümleyi öge yönünden değerlendirmektir.

Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Sınıf Öğretmenliği gibi bölümlerde *cümle bilgisi* dersinin olması ve öğrencilere cümle bilgisinin doğru bir şekilde öğretilmek istenmesinin sonucu olarak bugün bu alanla ilgili yayınlanan kitaplarda bir artış olmuştur. Cümle bilgisi

Gönderim Tarihi: 19.10.2016

Kabul Tarihi: 07.11.2016

ile alakalı kitaplardaki bu artış hem öğrenciler için hem de dersi okutacak bilim insanları için başvuru kaynağı olması bakımından önem arz etmektedir.

Türkiye Türkçesinin söz dizimi ile alakalı yayın yapan bilim insanlarından bazılarını burada zikretmek faydalı olacaktır: (Karahan 1991), (Özmen 2013), (Karaağaç 2011), (Delice 2012), (Hatipoğlu 1972), (Aktan 2009), (Özkan-Sevinçli 2012), (Üstünova 2014), (Atabay-Özel vd. 1981).

Ülkemizde bu alandaki çalışmalara bir yenisinin eklendiğini görmekteyiz. Özkan, Toker ve Aşcı'nın birlikte hazırladıkları *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı eser; *Cümle ve Cümle öğeleri*, *Kelime grupları*, *Cümle çeşitleri*, *Cümle tahlilleri*, *Kısaltmalar ve Taranan Eserler ile Kaynaklar* bölümlerinden oluşmaktadır.

Cümle ve Cümle Öğeleri (s. 12-43) adlı bölüme cümlenin tanımı ile başlanmış, daha sonra cümle ve cümle öğeleriyle ilgili genel özellikler maddeler hâlinde verilmiştir. Cümle ile alakalı verilen bilgilerden sonra *yüklem*, *özne*, *nesne*, *yer tamlayıcısı*, *zarf (zarf tümleci)* ve *cümle dışı öğeler* kavramları ayrı başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Her kavram için önce tanım yapılmış, daha sonra o kavramla alakalı özellikler madde madde değerlendirilmiş ve her madde için örnek cümleler verilmiştir. Bu kavramlar değerlendirilirken gerekli görülen yerlerde dipnotlarla açıklamalar yapılmıştır.

Kelime Grupları (s. 45-123) adlı bölümde öncelikle kelime grubunun tanımı yapıp kelime gruplarının özellikleri sıralanmıştır. Kelime gruplarına ait özelliklerin anlaşılır olması için hemen her özellikten sonra örnek cümleler verilmiştir. Kelime gruplarının özelliklerinden sonra Türkçedeki kelime grupları maddeler hâlinde verilmiştir. Bu kelime grupları şunlardır: *İsim tamlaması*, *Sıfat tamlaması*, *Tekrar grubu*, *Özel isim grubu*, *Birleşik fiil*, *Fiilimsi grupları (sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu)*, *Edat grubu*, *Ünlem grubu*, *Bağlama grubu*, *Unvan grubu*, *Sayı grubu*, *Kısaltma grupları (isnat grubu, yükleme grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu, eşitlik grubu, ilgi grubu, kısaltmış (klişeleşmiş) yapılar)*.

Bu bölüm tanıtımını yaptığımız kitabın en hacimli bölümü durumundadır. Araştırmacılar her kelime grubunu ayrı başlıklar altında ele almıştır. Kitabı yazan bilim insanları kelime grupları bölümüne ayrı bir önem vermişlerdir ve bu bölümde kelime gruplarını şu şekilde ele almışlardır: İlk olarak ele alınan kelime grubunun tanımı yapılmış, daha sonra kelime grubunun oluşumu verilmiştir. Örneğin, *Edat Grubu* başlığı işlenirken, tanımdan sonra edat grubunu oluşturan unsurlar *isim unsuru+çekim edatı=edat grubu* şeklinde pratikleştirilmiştir. Bu durum kitaptan faydalanacak kişilerin işini kolaylaştırması bakımından önem arz etmektedir. İkinci olarak işlenen kelime grubu ile alakalı örnek cümleler verilmiş, varsa kelime grubuna ait özellikler maddeler hâlinde sıralanıp her özellik örnek cümlelerle pekiştirilmiştir. Örnek cümleler de atıf, kaynağın kısaltması ve alıntının numarası şeklinde verilmiştir. *Kelime Grupları* bölümünün belki de en önemli özelliği her grup için bol miktarda örneğe yer verilmiş olmasıdır. Bu şekilde

kitaptan faydalanacak kişilerin konuyu iyi kavramaları ve birden fazla örnek üzerinde değerlendirme yapmaları amaçlanmıştır.

Bu kısımdaki dikkat çekici birkaç başlığa değinmekte fayda vardır. *Özel İsim Grubu* başlığı diğer söz dizimi kitaplarından farklı olup *Asıl özel isim grubu ve Sonradan özel isim grubuna dönüşen yapılar* şeklinde iki alt başlıkta incelenmiştir. Asıl özel isim grubunda, doğrudan doğruya bir şahsa isim olmak üzere özel isimlerin bir arada kullanılmasıyla oluşan özel isimler ele alınmıştır. Sonradan özel isim grubuna dönüşen yapılar başlığı da üç alt başlıkta ele alınmıştır: *Unvan grubu kalıbıyla oluşan özel isim grubu, sıfat tamlaması kalıbıyla oluşan özel isim grubu ve ilgi grubu kalıbıyla oluşan özel isim grubu*. Burada dikkat çeken en önemli başlık diğer söz dizimi kitaplarında yer almayan *ilgi grubu kalıbıyla oluşan özel isim grubu* başlığıdır.

Unvan Grubu başlığı da diğer söz dizimi kitaplarından farklı olarak iki kısımda ele alınmıştır. İlk kısımda *şahıs ismi+unvan veya akrabalık* isminden meydana gelen unvan grupları, ikinci kısımda *makam, görev ismi+şahıs* isminden oluşan unvan grupları işlenmiştir. İkinci kısımda işlenen unvan grubu oluşumu diğer söz dizimi kitaplarında yer almamaktadır.

Birleşik Fiil başlığında da dikkat çekici bilgiler verilmiştir. Söz dizimi kitaplarının çoğunda isim-fiillerle yapılan birleşik fiiller bahsinde, genel itibariyle *-maya başla-*, *-mak iste-*, *-maya çalış-* kalıpları ele alınmıştır. Tanıtımını yaptığımız kitabı hazırlayan bilim adamları bu kalıpların yanı sıra, *-maya bak-*, *-maya değ-*, *-maya kalk-*, *-maya koyul-*, *-maya sevket-*, *-maya uğraş-*, *-maya giriş- ve -maya dal-* kalıplarını da işlemişlerdir. Bunlar içerisinde de *-maya giriş- ve -maya dal-* kalıpları dikkat çekicidir.

Cümle Çeşitleri (s. 125-150) bölümünü yazarlar dört ana başlığa ayırmışlar ve her başlığı da alt başlıklara ayırarak incelemişlerdir. Bu başlıklar şunlardır: *Yapısına göre cümleler (basit cümle, birleşik cümle, şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki'li birleşik cümle, sıralı cümle, bağımlı sıralı cümle, bağımsız sıralı cümle)*, *Yüklem türüne göre cümleler (fiil cümlesi, isim cümlesi)*, *Yüklem yerine göre cümleler (kurallı cümle, devrik cümle)*, *Anlamına göre cümleler (olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi)*.

Araştırmacılar, bu bölümde yer alan her konu başlığı ile ilgili önce tanım yapmışlar, sonra konu başlığının özelliklerini maddeler hâlinde vermişlerdir. Gerekli görülen yerlerde konunun daha anlaşılır olması amacıyla örnek cümleler de verilmiştir.

Cümle Tahlilleri (s. 151-220) bölümünde toplam 54 cümle tahliline yer verilmiştir. Örnek cümleler; romanlardan, hikâye kitaplarından, gezi yazısı kitaplarından ve şiir kitaplarından alınmıştır. Örnek cümleler ilk olarak öğelerine ayrılmış, sonra cümledeki kelime grupları tek tek gösterilmiştir. Şiirlerde veya cümlelerdeki iç cümleler ayrı ayrı ele alınmış, öğeleri gösterilmiş ve kelime grupları

tespit edilmiştir. Böylelikle kitaptan faydalanacak kişilerin hem konuyu öğrenmeleri hem de cümle tahlilleriyle konuları pekiştirmeleri amaçlanmıştır.

Kısaltmalar ve Taranan Eserler (s. 221-225) adlı bölüm kendi içinde üç başlık altında değerlendirilmiştir: *Terim Kısaltmaları, Taranan Kaynaklar ve Kısaltmaları ve Metinlerin Alındığı Eserler*. İlk önce kitapta kullanılan terimlerin kısaltmaları verilmiş, daha sonra kitap oluşturulurken taranan kaynaklar ve bu kaynakların kısaltmaları verilmiştir. Son bölümde metinlerin alındığı eserler künyeleriyle birlikte alfabetik sıraya göre listelenmiştir.

Kaynaklar (s. 227-234) bölümü kitabın son bölümüdür. Kitap oluşturulurken yararlanılan kaynaklar üç başlık altında listelenmiştir: *Kitaplar, Makaleler ve Terim Sözlükleri ve Yazım Kılavuzları*. Her üç bölümde de yararlanılan kaynakların künyeleri alfabetik sıraya göre listelenmiştir.

Türkiye Türkçesinin söz dizimiyle alakalı çalışmalar son zamanlarda bir artış göstermektedir. Tabii bu artış bir ihtiyacın göstergesidir. Tanıtımını yaptığımız *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı eser hem alandaki boşluğu doldurması hem de alanla ilgilenen araştırmacılara kaynaklık edecek olması dolayısıyla önemli bir çalışmadır.

Böyle bir çalışmayı bilim dünyasının hizmetine sunan Sayın Prof. Dr. Abdurrahman ÖZKAN'ı, Doç. Dr. Mustafa TOKER'i ve Doç Dr. Ufuk Deniz AŞÇI'yı tebrik eder, başarılı çalışmalarının devamını dileriz.

KAYNAKÇA

- AKTAN, Bilal (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi Yay.
- ATABAY, Neşe-ÖZEL, Sevgi vd. (1981). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. Ankara: TDK Yay.
- DELİCE, H. İbrahim (2012). *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- HATİPOĞLU, Vecihe (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: TDK Yay.
- KARAAĞAÇ, Günay (2011). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yay.
- KARAHAN, Leyla (1991). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Mehmet, ÖZMEN (2013). *Türkçenin Sözdizimi*. Adana: Karahan Yay.
- ÖZKAN, Mustafa-SEVİNÇLİ, Veysi (2012). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: NK Yay.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2014). *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*. İstanbul: Sentez Yay.